

2006. évi

Pécsi Szemle

TÜSKÉS TIBOR

p. 111-114

KARDOS TIBOR

[Kardos Tibor: "Jus Paucorum"
az irodás részletével.]

Hiteles és részletes életrajzát sem a lexikonokban, sem az irodalomtörténeti kézikönyvekben, sem könyvei borítólapjának a „fülén” nem találtam. Írásaiból, valómásaiból igyekeztem összegombostúzni az adatokat, főként azokat, amelyek pécsi kapcsolatait érintik.

Kardos Tibor 1908-ban Budapesten született. Tolnában, a bonyhádi gimnáziumban érettségizett 1926 júniusában. Ezt követően két hónapra Baranyamindszent közelében egy bérlő „két nagyon kedves és nagyon rossz-tanuló fia mellett” vállal instruktorságot. „Itt közelről ismertem meg a baranyai népet. Páprádpusztáig, Borostyánpusztáig, Vajszlóig jártam be a vidéket” – emlékezett vissza.

1926 őszén beiratkozik a Pozsonyból áttelepített pécsi Erzsébet Tudományegyetem bölcsészeti karára. Magyar, latin, görög és olasz szakon végzi tanulmányait. Mások mellett Tolnai Vilmos, Halasy-Nagy József előadásait hallgatja. 1927 őszén már az egyetem Klasszikus Filológiai Intézetének könyvtárosa. A pécsi bölcsészkar ekkor kis létszámú kar volt, ötven-hatvan hallgatóból állt. A hallgatók jól ismerték egymást. Kardos Tibor 1927 őszén két egyetemista társával, Kováts Józseffel és Dénes Tiborral megalapítja a Batsányi János Társaságot. Ő a társaság névadója. (Kováts József erdélyi származású, tehetséges fiatalember. Egyetlen regénye jelenik meg, az *Emberék útra kelnek*, de azt is helyette Kolozsvári Grandpierre Emil fejezte be. „Olvastam, nagyon szép könyv” – mondta róla Csorba Győző. – Dénes Tibor irodalomtörténész és kiváló esszéista lesz, 1956-ban Svájcba emigrál, ott számos könyve jelenik meg, Luganóban hal meg 1983-ban.) Az alapítókhoz a hallgatók közül csakhamar társak csatlakoznak, elsőnek Kolozsvári Grandpierre Emil, majd mások is: Bajcsa András, Fejtő Ferenc, Ijjas Antal, Kósa Lajos, Patkós György, Zsikó Gyula... (Többben a magyar szellemi életben majd fontos – vagy kevésbé fontos – szerepet töltenek be.) A társaság tüstént belügymiszeri engedélyt kér működéséhez, de a rendőrség az egyetem hatáskörébe utalja felügyeletét.

A pécsi egyetemi Batsányi János Társaság törekvéseit Szabó Dezső szellemi hatása, a Bartha Miklós Társaság korai évei, Vámbéry Rusztem és a Századunk számai, valamint a felvidéki Sarló mozgalom határozta meg. A társaság nyilvános üléseket, irodalmi felolvasásokat rendezett, s tevékenysége főként vitákban nyilvánult meg. A két alapító, Kardos Tibor és Kováts József 1928 tavaszán Budapesten részt vesz a nagy Ady-ünnepségeken (Kardos Tibor ekkor kerül személyes kapcsolatba Balogh Edgárral, a Sarló egyik alapítójával). És ugyancsak ott vannak Móricz Zsigmond huszonöt éves írói jubileumának ünnepségein. A társaságot a szociális kérdések iránti érzékenység, valamint a szomszéd népek felé irányuló tájékozódás igénye jellemzi.

A Batsányi János Társaság azonban nem sokáig élt, működése lassan elhalt. Kardos Tibor 1928–29-ben, a római Magyar Akadémia (Accademia D'Ungheria) ala-

pítása évében egy teljes évet Itáliában tölt, majd 1931–32-ben Kardos Tibor további fél éves, Kováts József pedig egész éves ösztöndíjat kap Rómába. A két fiatal a Magyar Akadémián még igyekszik ápolni a Batsányi János Társaság szellemét, heves vitákban vesznek részt, de hazatérésük után már nem sikerül föléleszteni a társaság működését. Kováts József visszatér Erdélybe, s szívbaja miatt korán meghal. Kardos Tibor pedig megnősül: az egyetem hallgatói közül választotta társát – felesége szüleinek szép szőlőbirtoka és villája van a Mecsek oldalán – és 1933-tól Budapesten él. De Pécssett születnek gyermekei, és a nyarakat a későbbi években is gyakran tölti a család pécsi rokonainál. Például 1939 nyarán Pécsről, a Jókai tér 3-ból írja leveleit Budapestre Gál Istvánnak. (Az egyetemi Batsányi János Társaság működéséről: László Lajos: „Magát megemésztve másokért [a Batsányi-idézet helyesen: másoknak] világol”. = Jelenkor, 1963. 7. sz. 633–636. p.; Kardos Tibor: Emlékezés a Batsányi János körre. = Jelenkor, 1963. 12. sz. 1177–1180. p.)

Kardos Tibor 1933-tól Budapesten gimnáziumi tanár, majd a budapesti bölcsészkaron előadó, 1937-től magántanár. 1934-ben az akkor induló közép-európai humanista folyóirat, a Gál István szerkesztette Apollo alapítói között találjuk, majd a lap vezető munkatársa. Itt jelenik meg számos fontos tanulmánya.

1944 őszén Budapest ostroma előtt Pécsre menekül „a Kis-Szkóko szőlői közé, s itt is éltem, dolgoztam 1946 őszéig, amikor a római egyetem tanára lettem”. 1944–45–46-ban roppant élénk a város szellemi élete. Kísérlet történik a pécsi bölcsészeti kar helyreállítására tanárképző tanfolyamok formájában. Létrehozzák az Írók, Tudósok, Művészek Szabad Szakszervezetét. Újjáalakul a Janus Pannonius Társaság Batsányi Társaság néven. Újra megjelenik a Sorsunk. Megindul a helyi napilap. A Batsányi Társaság könyveket ad ki. Előadásokat, hangversenyeket, színházi előadásokat rendeznek... A pezsgő életben Kardos Tibor is tevékenyen részt vesz.

1946-tól a római Sapienza egyetemen magyar irodalmat ad elő, majd a római Magyar Akadémia igazgatójává nevezik ki. Itt Janus Pannonius műveinek teljes magyar nyelvű kritikai kiadása érdekében munkacsoportot szervez, és ennek érdekében számos hazai költő római meghívását teszi lehetővé. Ekkor tölt vendégként mintegy fél évnyi időt Olaszországban – többek között – Csorba Győző, Takáts Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky János... A kritikai kiadás nem születik meg, de az akadémia vendégei, akik közül többen először jártak Rómában, gazdag itáliai élményeket szerezhettek, alkalmanként – például Palermóban – éppen Kardos Tibor kalauzolásával. Ekkor szövődik szorossá Kardos Tibor és Csorba Győző barátsága. A költő majd így emlékezik vissza versében: „Bent Nálad együtt majd az egész csapat: / költők, kiket távol haza tájai / küldtek, s te hívtál osztózkodóknak / ámulatod s örömod csodáján.” (*Két december*)

1950-ben hazatér Magyarországra. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem olasz tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. 1956–57-ben az MTA Irodalomtudományi Intézete világirodalmi osztályának vezetője. Előbb az akadémia levelező, majd rendes tagja. 1956-ban Kossuth-díjjal tüntetik ki. 1973-ban hunyt el Budapesten. Csorba Győző előbb idézett versét a friss gyász fájdalmával zárja:

„Nyirkos nem-szeretem idő a Szkókó / leveletlen tőkén fáin lent a forró ifjúság / városának tetőin hó sehol zöld sehol / Neked itt több már minden sehol / amit szerettél amit úgy szerettél / s Te is sehol Te is sehol.../ De az a fény az a melegség / az a hang él és szűnhetetlen / itt is ott is és mindenütt...”

Kardos Tibornak már egyetemista korában fontos irodalomtörténeti tárgyú tanulmányai jelentek meg. Mint hallgató megírta 1931-ben első munkáját a délvidéki magyar huszita biblia-fordításról. Évek során a hazai reneszánsz és a humanista irodalom legkiválóbb kutatójává vált. A szerzőket eredetiben olvasta és fordította. Többek között Leonardo da Vinci és Erasmus műveit ültette át magyarra. Kutatásainak középpontjában Janus Pannonius, Dante és Petrarca életműve állt. Fontos tanulmányokkal gazdagította a hazai középkori, valamint a Mátyás kori humanista irodalomra és műveltségre vonatkozó ismereteinket. Utolsó éveiben Janus Pannonius kritikai kiadását készítette elő, amiből egyelőre – 1972-ben – a Tankönyvkiadó kétnyelvű kiadása valósult meg. Elfogadta a pécsi kutató, Tóth István Janus Pannonius származására és szülőhelyére vonatkozó megállapítását, mely szerint Janus Pannonius nem Csezmicén, hanem a Duna és a Dráva összefolyásánál fekvő Kesincén született. Fontosabb könyvei: *Középkori kultúra – középkori költészet* (1941), *A magyarországi humanizmus kora* (1955), *Élő humanizmus* (1972). Számos kötetet szerkesztett, illetve bevezető tanulmánnyal látott el. Számomra egyik legkedvesebb könyve *Az emberiség műhelyei*, a halála évében, 1973-ban megjelent tanulmánygyűjtemény, ahonnan az alábbi idézetet választottuk.

Amikor a Jelenkor szerkesztősége 1964-ben *Táj és történelem* címmel azzal a kéréssel fordult a Pécsről és Baranyából elszármazott írókhoz, hogy idézzék föl és mondják el Pécshez és Baranyához fűződő emlékeiket, Kardos Tibort is megkerestük. Ő – többek között – ezt írta (= Jelenkor, 1964. 1. sz. 39–41. p.): „a személyes emlékek egész özöne köt elsősorban Pécshez... Mindenki tudja, mit jelent egy fiatal embernek az egyetem, ha szomjas a tudásra, az irodalomra, a művészetre, s a pécsi egyetem ebben az időben nagyon jó volt... el lehet mondani, Pécs és Baranya bőven nyújtott témát, még hozzá nem is hangulati okokból, de történeti szükségesség szerint. S úgy gondolom, hogy ez így lesz a jövőben is, ameddig gondolkodni és írni tudok.”

Arra a kérdésre pedig, hogy mit hiányol a város szellemi életéből, illetve mit kíván a jövő Pécsének, már 1964-ben ezt írta: „Ennek a nagyszerűen fejlődő, gyönyörű városnak kulturális téren csonka a képe. Amíg nem állítják helyre a pécsi egyetem bölcsészeti karát, addig nem lehet Pécs teljes értékű kulturális centrum!”

Az 1972-es Janus Pannonius-ünnepségekre még Pécsre látogatott. Az MTA pécsi székházának vendégszobájában találkoztam vele. Ősz hajára, boltozatos koponyájára, jovialis, derűs arcára ma is emlékezem. Ismerek egy Galeotto Marziót ábrázoló reneszánsz érmet. Mintha e humanista történetírónak, Mátyás király udvara e jellegzetes alakjának a vonásai tértek volna vissza Kardos Tibor rokonszenves arcán.

Kardos Tibor

„DÚS PANNÓNIA”

Részlet

Magyarországon a tájkép az emberi tudatban Mátyás király reneszánsz udvarának környezetében jelent meg. A természet szépségének hatása alatt állottak a király udvari emberei, humanistái, tisztviselői, a természet szeretete támogatást talált dalmát és idegen építészeiben, szobrászaiban, festőiben, a vágáns dalokat éneklő, másoló, variáló és teremtő magyar deákjaiban, krónikásaiban. Nem utolsó szempont, hogy míg a fiatal király vadászat ürügyén járja a hegyeket, erdőket, mezőket, és Várpalotáról száguldozza be a Dunántúlt, vagy a budai hegyeket veri fel a lovasok csörtetése és a kopók csaholása, Janus Pannonius Pécssett már megadja a reneszánsz természetszeretet halhatatlan költői formáit, e téren is mintát nyújtva. Tekintve, hogy verseit, a halálát követő néhány rövid évet kivéve, az udvarban hón olvasták, az új állam tisztviselőit, műveltjeit a maga érzéseivel és verseivel is tanította meglátni a szépet a természetben.

